

ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА В ІСТОРІЇ

DOI: 10.31499/2519-2035.13.2025.344018

УДК 94(477)

Алла КИРИДОН,
orcid.org/ 0000-0003-4375-5350
доктор історичних наук, професор,
директор Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво»
(Україна, Київ)
akyrydon@ukr.net

БІОГРАФІКА ЦЕРКОВНИХ ДІЯЧІВ НОВІТНЬОГО ЧАСУ: ОПЕРАЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

У пропонованій науковій розвідці акцентовано увагу на біографістиці діячів церкви в Україні новітнього періоду як науковій проблемі. З проголошенням незалежності України спостерігається активізація загального інтересу до біографіки, піднесення її значення в інтелектуальному й духовному житті суспільства. Визнання сьогодні української біографіки та біографістики як об'єкту комплексного персонологічного дослідження національної історії та водночас посилення інтересу до історії релігії й церкви висуває з-поміж інших завдань створення наукових біографій церковних діячів. Окреслене актуалізує мету наукової розвідки: виявити операційно-пізнавальний потенціал біографічних досліджень в контексті антропологічного повороту, привернути увагу до необхідності вивчення біографіки (зокрема, біографій церковних діячів новітнього часу) з точки зору новітніх теоретико-методологічних підходів та оновленого джерельного корпусу.

Ключові слова: біографія, біографіка, просопографія, духовенство, церква, наукова проблема, методологія

Alla KYRYDON,
orcid.org/0000-0003-4375-5350
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Director of the State Scientific Institution
«Encyclopedic Publishing House»
(Ukraine, Kyiv)
akyrydon@ukr.net

BIOGRAPHICAL STUDIES OF MODERN-ERA CHURCH FIGURES: OPERATIONAL AND COGNITIVE POTENTIAL

The proposed scientific research focuses on the biographies of church figures in Ukraine of the modern period as a scientific problem. With the proclamation of Ukraine's independence, there has been an increase in general interest in biography, an increase in its importance in the intellectual and spiritual life of society. Today's recognition of Ukrainian biography and biographical studies as an object of comprehensive personological research of national history and at the same time the increasing interest in the history of religion and the church puts forward, among other tasks, the creation of scientific biographies of church figures. The above-mentioned actualizes the goal of scientific exploration: to identify the operational-cognitive potential of biographical research in the context of the anthropological turn, to draw attention to the need to study biography (in particular, biographies of church figures of modern times) from the point of view of the latest theoretical and methodological approaches and an updated source corpus. Biographical studies within the scope of the declared topic require the researcher not only to know the events of the biography, the education system, ideological influences, the system of professional traits, intellectual preferences, likes, and mentality of the figure, but also to be thoroughly familiar with the era, its worldview, the position of the Church and the status of the clergy, the cultural environment in which the personality was formed, etc. Prosopography significantly enriches research approaches, conceptual apparatus, and the horizon of conceptualizations in many of its disciplinary areas and subject areas.

Biographical studies require further theoretical research, as well as the development of methodological and

practical solutions. The study of the biographies of church figures, as one of the important components of this field, remains a relevant issue that requires applied development.

Therefore, scientific research focusing on the biographies of church figures must take a comprehensive approach in order to establish new scholarly guidelines in this area. Examining the clergy in a historical context, especially during the post-Soviet transformation of Ukraine, allows for a better understanding of how religious figures adapt to new conditions and how they shape and transmit new religious and cultural ideas within society. As a result, such research contributes not only to academic enrichment but also to the creation of new conceptual approaches to religious identity and its impact on Ukrainian society.

Keywords: *biography, biographical, prosopography, clergy, church, scientific problem, methodology*

Постановка проблеми. Модернізаційні процеси в історичній науці та відчутне зростання суспільного інтересу до біографічних досліджень, публікацій, просвітницьких акцій засобів масової інформації, присвячених видатним вітчизняним діячам вимагають чіткого розмежування наукового і політичного дискурсів, «деконструкції» усталених міфів і стереотипів, вивільнення гуманітарного знання від схематизму старих умоглядних підходів, пошуку нових домінант історичних досліджень. Після епохи «єдино-правильного» матеріалістичного розуміння історії все більше істориків концептуально переорієнтовуються на соціально-антропологічні аспекти розуміння історичного процесу, бо іноді за численними фактами, цифрами, теоріями і навіть критикою радянського минулого не помітно «маленької» людини (Кічера, 2016: 236). З проголошенням незалежності України спостерігається активізація загального інтересу до біографіки, піднесення її значення в інтелектуальному й духовному житті суспільства. Біографічне знання все більше виступає одним із головних рушіїв передачі колективної пам'яті, освоєння досвіду, осмислення, передачі і трансформації традицій, моральних приписів та ідеалів, об'єктом зацікавлень і простором та інструментом самопізнання, пошуку самих себе у нинішні «плинні часи» невизначеності і глобальних змін, у рухові історії з минулого у майбутнє, розбудови у собі своєрідного особистого, «приватного» світу історії і культури з власними суб'єктивними цінностями й самостійними оцінками (Попик, 2021: 9–10). В умовах повномасштабної агресії РФ проти України зростає увага дослідників до проблем біографіки та мікроісторії, які можуть стати підґрунтям як для узагальнень історичного досвіду становлення української нації, так і конкретизації досліджень історії окремих регіонів та суспільних верств. У контексті сучасних історіографічних практик постає необхідність персоніфікації історії, підготовки високоякісних біографічних видань. Одне з завдань вітчизняної біографіки полягає в увиразненні національної самобутності та утвердженні української біографічної традиції.

Зазначене обумовлює не лише особливий характер центрального, типового героя української біографіки, а й специфіку його «прочитання» (Попик, 2013: 344). Відтак, однією з важливих у науковому і суспільному плані проблем є «з'ясування місця, значення і характерних рис побутування історико-біографічної літератури в інтелектуальному і духовному житті сучасної України, масштабів її читання і особливостей сприйняття людьми різного віку, освітнього рівня, професій, політичних уподобань, жителями окремих частин нашої країни, представниками етнокультурних спільнот» (Історична біографіка, 2019: 255).

Визнання сьогодні української біографіки та біографістики як об'єкту

комплексного персонологічного дослідження національної історії та водночас посилення інтересу до історії релігії й церкви висуває з-поміж інших завдання створення наукових біографій церковних діячів.

Окреслене актуалізує мету наукової розвідки: виявити операційно-пізнавальний потенціал біографічних досліджень в контексті антропологічного повороту, привернути увагу до необхідності вивчення біографіки (зокрема, біографій церковних діячів новітнього часу) з точки зору новітніх теоретико-методологічних підходів та оновленого джерельного корпусу. Зазначена мета реалізується через низку завдань: окреслити основні проблеми в цій галузі, маркувати можливі варіанти удосконалення практик біографування, підкреслити значущість створення наукових біографій церковних діячів. Хронологічний діапазон пропонованої розвідки сфокусований переважно на періоді 1917–1930-х років. Отже, у пропонованій науковій розвідці акцентовано увагу на біографістиці діячів церкви в Україні новітнього періоду як науковій проблемі.

Аналіз досліджень. Підґрунтям для з'ясування операційно-пізнавального потенціалу маркованої проблеми послугувала доволі репрезентативна історіографічна база. За роки незалежності побачили світ численні наукові праці про замовчуваних раніше визначних діячів Української Церкви. Серед них монографії про першого митрополита Української автокефальної православної церкви Василя Липківського (1864–1937) (Зінченко, 1997; Зінченко, 2017), митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького (1865–1944) (Лещук, 2014; Королевський, 2014; Сергійчук, 2015), релігійного і політичного діяча Карпатської України Августина Волошина (1874–1945) (Басараб, 2011), священника УГКЦ, людину легендарної долі отця д-ра Йосифа Кладочного (1906–1994) (Шкраб'юк, 1995), біографічні нариси про військових капеланів УГКЦ XIX–XX ст. (Лицарі духа, 2018). Вийшла у світ книга патріарха-предстоятеля Української греко-католицької церкви Любомира Гузара «Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901-1944) провісник екуменізму» (Гузар, 2015). У біографічному довіднику «Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939)» І. Бухарева, В. Даниленко, В. Окіпнюк та І. Преловська подали довідки про 86 церковних діячів, які зазнали репресій органів радянської влади (Бухарева, Даниленко, Окіпнюк, 2011). Біографічні розвідки про представників Церкви подали С. Білокінь (Білокінь, 2008, 2004, 1991, 2007, 1993, 1992), А. Зінченко (Зінченко, 2003), А. Киридон (Киридон, 2003, 2005), І. Преловська (Преловська, 2000, 2007), Ю. Шаповал (Шаповал, 1998) та ін (Григорук, 2017; Пелехатий, 2001; Пилипів, 2018).

Новаторським став проєкт біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії / Івано-Франківської митрополії УГКЦ (1885–2020) для розширення знань про місце та роль духовенства в національному русі та суспільному житті українців цього регіону, покликаний передусім сформувати деталізовані біограми священників цієї церковної одиниці, вписати їх в ширший контекст історичних процесів (Делятинський, Єгрешій, Маслій, Галян, 2022; Делятинський, Єгрешій, Маслій, Галян, Гресько, Саган, 2023; Делятинський, Єгрешій, Маслій, Галян, Гресько, Саган, 2024). Автори подають реконструкцію біограм греко-католицьких священників (зокрема, на літеру «А»), що

засвідчують їхню активну діяльність не тільки в церковно-релігійній, але й політичній, громадській, економічній і культурній сферах життя українського народу.

Виклад основного матеріалу. Біографіка як різновид наукового дослідження дозволяє зрозуміти постать на тлі епохи, з'ясувати формування й відображення ментальних рис діяча, відтворити засади його діяльності, етапи життєвого шляху, крім того дає можливість усвідомити процеси в середовищі життєдіяльності (у даному разі – краще осмислити події церковного життя). Відповідно створення біографій церковних діячів утворило б те культурологічне поле, де мікроісторія переростала б в макроісторію, де розгортався б гіпертекст в порядку: особа – суспільство – історія (за висловом історіографа І.І. Колесник).

Домінуючим напрямком біографіки окресленого культурологічного поля є реконструкція біограм діячів. Характерними особливостями наукових розвідок цієї категорії є послідовне відтворення етапів життєдіяльності або фрагментів життєвого шляху на основі впровадження до обігу нових документів. За видовою характеристикою виокремлюються статті ювілейного походження, які мають тенденційно-упереджене забарвлення з огляду на акцентуацію постаті діяча в конкретну епоху: як правило, до ювілеїв мають з'являтися публікації пієтетного спрямування або з позитивним висновочуванням. В Україні у свідомості багатьох поколінь утвердилася особлива типологія достойників нації, серед яких (з огляду на історичну обумовленість) бракувало імен діячів церкви новітнього часу. Складність наукових розвідок даного напрямку полягає в зміщенні акцентів у силу кон'юнктурності історичної науки та зміни національно-ідеологічних парадигм відповідно до характеру політичної влади.

Порушена проблема вимагає окреслення багатоаспектності проблемних питань, які умовно розділимо на кілька кластерів.

Першочергово (кластер перший) увиразнимо комплекс загальних теоретико-методологічних позицій, врахування яких необхідне при реконструкції біографій духовенства.

По-перше, в методологічному плані вимагають осмислення статус біографічного методу в соціально-гуманітарних науках, структура та особливості біографічного наративу, природа біографічної свідомості тощо. Біографія, як і будь-яка історія, є наративом, а наратив є засобом контекстуалізації та розуміння людської дії. Особливість наративізації біографій церковних діячів обумовлюється також змінами статусу різних соціальних груп, у нашому випадку – духовенства, священнослужителів, представників церкви.

По-друге, варто враховувати узалежнення характеру дослідження з автором наративу та культурно-історичним середовищем форматування наративу: будь-які пізнавальні здобутки людства, зокрема – щодо минулого, зумовлені суб'єктивними чинниками, які зростають на ґрунті культурного простору конкретної особистості у поєднанні з її індивідуальними психологічними властивостями. Людина «творить» знання, котрі можуть бути конвенціонально сприйняті або відкинуті іншими особистостями залежно від їхніх цільових установок і культурного поля. Іншими словами, наукові знання, як і дь-які інші, – лише результат певного інтелектуального компромісу, який

дозволяє конкретній спільноті формувати «соціальний організм». Уся історія – результат культурних компромісів, центрованих на особистості, яка запропонувала найкращі (оптимальні для даного часу і культури) умови такого компромісу. Але в жодному разі не можна скидати з рахунку того факту, що кожна особистість є носієм своїх, «пофарбованих» у суто індивідуальні кольори, знань і світогляду, котрі вона хоче (або не хоче) переказати (нав'язати) іншим (Зашкільняк, 2005: 29–30) (Зашкільняк, 2005). Історична інтерпретація відомих (і нових) історичних фактів є прямою функцією культурного поля історика, панівних чи обраних ним моделей бачення історії. Фаховість дослідника визначається потенціалом його ерудиції, спроможним залучити до інтерпретації найновіші (і найбільш конвенціональні) здобутки історичного мислення. Історіографічний процес є в кінцевому рахунку «інтелектуальною грою інтерпретацій», в якій рівень ерудиції визначає правила такої «гри» (Зашкільняк, 2005: 34) (Зашкільняк, 2005).

Отже, йдеться про постать дослідника та його культурну лабораторію, інтелектуальні пріоритети та характер дослідницьких практик: стиль наукового мислення, ментальність, тип історіописання, професійна поведінка, професійне позиціонування та преференції, конфесійна належність, ерудованість, креативність, незаангажованість (уникнення накладання авторських уподобань, прихильностей тощо). Теоретико-методологічний вимір висуває обов'язковість того, щоб автор наукової біографії церковного діяча був компетентним в галузі історико-релігійної проблематики.

По-третє, у соціально-культурному аспекті необхідно прояснити зв'язок біографії, індивідуального життя та соціально-історичного процесу, зміни статусу особистості в її взаємовідносинах із суспільством та соціальними групами, визначити, як, у яких формах виникає та підтримується соціальна комунікація, що розкриває життєву панораму, що робить її предметом суспільного інтересу, уваги та культурного формоутворення.

Біографічні студії у площині задекларованої теми вимагають від дослідника не лише знання подій з біографії, системи освіти, ідейних впливів, системи фахових рис, інтелектуальних преференцій, уподобань, ментальності діяча, а й ретельного знайомства з епохою, її світоглядними настановами, становищем Церкви й статусністю духовенства, культурним середовищем, у якому формувалася особистість тощо. Підкреслимо: «релігійна особистість» – це людина в сукупності її якостей, серед яких певне місце займають її релігійні властивості, здатність стати суб'єктом релігійної діяльності. Серед притаманних якостей – «релігійність», яку утворюють у свідомості відповідні уявлення, ідеї, віра, потреби, почуття, а в поведінці – відвідування храму, молитва, участь у богослужінні, вчинення релігійних обрядів, святкування релігійних свят, виконання треб тощо (Лазаренко, 2014). Отже, серед набору першочергових конструктів у релігійної особистості будуть створені під впливом її віри у трансцендентне, тих цінностей, норм конфесійних правил поведінки, які вона отримує від релігійної громади, сім'ї, духовної школи, парафії, монастиря, духовно-культурних центрів, засобів масової інформації тощо.

Таким чином, при реконструкції біографій служителів церкви варто

враховувати, що релігійна людина зіштовхується із соціальною реальністю у кількох площинах, щонайменше:

1) взаємодія з соціальними інститутами та організаціями;

2) релігійними установами та «домашньою групою» (індивід, вступаючи у світ, не одразу підпадає під вплив соціальних інститутів, а соціалізується спершу у колі сім'ї, родичів, друзів) (Лазаренко, 2014).

Звернемось до міркувань філософа та засновника соціологічної феноменології А. Шюца. Дослідник намагався осмислити соціальний світ у його суто людському бутті з уявленнями, мотивами і цілями індивідів, які діють у цьому світі. Філософ підкреслив, що для типізації об'єктів та оцінки соціальних дій кожен індивід використовує ту шкалу вимірювань, яка характерна для його «домашньої» групи, що має загальні конструкти першого порядку. Відповідно, особистість, що виховується у релігійній сім'ї, отримає знання про «священне», ті релігійні постулати, які притаманні її релігійній конфесії. Те саме він отримає ще через друзів, які часто також належать до однієї релігійної групи, та у релігійних організаціях (Шюц, 1988). Отже, інтерсуб'єктивний світ однієї «домашньої» групи може істотно відрізнятися від інтерсуб'єктивного світу іншої. Відтак індивід із однієї соціальної групи («домашньої» групи) бачить об'єкти інакше, ніж людина з іншої соціальної групи. Саме завдяки інтерсуб'єктивності повсякденне знання і життя індивідів однієї групи відрізняється від інших. Так виникають відмінності між «Ми» – групою, в якій індивід відчуває себе як вдома і «Вони» – групою (інша група, в якій складно зрозуміти конструкти першого порядку її членів, через що виникають побоювання і недовіра). У соціології відмінності між «Ми»-групою і «Вони»-групою трактуються як відмінності між внутрішньогруповими і міжгруповими відносинами. Вивчення пари протилежних відносин дозволяє спостерігати «перерви поступовості» в соціальній реальності, порівнювати різні самоті. Як зауважує А. Шюц: при переході індивіда з однієї соціальної групи в іншу йому неминуче доводиться поставати не тільки перед іншим соціокультурним порядком але й із тим, що члени нової групи керуються своїми знаннями, мають свою, специфічну шкалу вимірювання значень і соціальних об'єктів. Для «прибульця» можуть виникати і проблемні ситуації, і навіть катаклізми (Лазаренко, 2014). Ці міркування особливо важливі для аналізу зміни статусності духовенства в перші десятиліття утвердження радянської влади та подальші періоди.

По-четверте, суттєво збагачує дослідницькі підходи, понятійний апарат, горизонт концептуалізацій у багатьох її дисциплінарних сферах і предметних галузях – просопографія, яка виникла на перетині різних галузей і дисциплін соціогуманітарного знання (історії, антропології, соціології, демографії, культурології, психології, генеалогії). Нині просопографію (від грец. πρόσωπον – обличчя, особа та γράφω – пишу) більшість науковців розуміють як спеціальну історичну дисципліну, що вивчає весь комплекс джерел біографічного та іншого особистісного характеру: зовнішність, індивідуальні риси та якості, соціальне та етнічне походження, родинні зв'язки, кар'єру, різноманітні життєві обставини, – і, застосовуючи їх, створює портрети окремих осіб чи груп, об'єднаних за певними

спільними критеріями (споріднення, професія, соціальне чи етнічне походження, конфесійна належність тощо), для реконструкції минулого як історії людей (Томазов, 2012; Дашкевич, 2011; Мировець, Старовойтенко, 2008; Старовойтенко, 2008). Як зазначила Н. Яковенко: завдання просопографії: «Відтворюючи типову групу представників суспільства в той чи інший період і в певному середовищі, просопографія детально досліджує їхнє майнове становище, заняття, кар'єру, стиль поведінки, групову психологію тощо і на цій основі робить загальні висновки про даний соціум» (Яковенко, 1993).

Кластер другий фокусований на біографії духовенства у царині задекларованої проблеми хронологічного діпазону 1917–1930-х років.

По-перше, ґрунтовного аналізу потребує власне сама обрана для вивчення постать: поле її професійної діяльності, конфесійна належність, місце в церковно-ієрархічній структурі, відмова від вибіркового подання (цензурування) фактів життєдіяльності, комунікативність тощо. При створенні біографії важливим є конструювання не мозаїчної, а цілісної картини. З огляду на це постає необхідність вивчення усіх етапів життєдіяльності того чи іншого церковного діяча. Потребують переосмислення портретні характеристики представників церкви безвідносно до конфесійної належності.

По друге, важливо наголосити на специфіці джерельної бази дослідження (репрезентативність джерельної бази, обсяг та характер віднайдених документів (які часто визначають характер наукової розвідки), адже подальше просування історичного знання завжди пов'язане з пошуком нових документальних джерел). При створенні біографій важливим елементом є фактографування.

Надзвичайну цінність для вивчення діяльності діячів церкви має комплекс документальних джерел, що відклався в архівних фондах установ, які діяли на терені України, та діловодні документи, які утворилися безпосередньо в результаті діяльності церкви. Однак проблема створення біографій церковних діячів новітнього періоду пов'язана здебільшого з браком джерел або їхньою фрагментарністю чи упередженою тенденційністю.

Існуючі джерела треба розглядати не як усталену та непорушну систему, а як постійно змінювану й динамічну сферу, адже наявні джерела не є достатньо вичерпними, й під час поглибленого дослідження й пошуку обсяг джерельного матеріалу значною мірою урізноманітнюється, можуть відкритися досі невідомі документи (таке налаштування дослідницької оптики уможливорює розширення джерельної бази для створення біографічних розвідок). Це особливо вагомо з огляду на неоднакову збереженість документального масиву різних церковних інститутцій, що суттєво позначається на реконструюванні біографій служителів церкви. Так, поки не виявлено архівного фонду, що компактно містив би документи Українського екзархату 1920-х – 1930-х років. Канцелярія Українського екзархату існувала у 1920-х рр. і була навіть офіційно зареєстрована органами влади, але проіснувала нетривалий час. Частково інформація про діяльність архієрейської канцелярії й особисто митрополита Михаїла (Єрмакова) віднайдена в різних архівосховищах м. Києва серед інших документів у різних справах, що ніколи не були віднесені до спецфондів, але й досі не складено реєстру з її документів. У фонді № 4648 ЦДАВО України в

складі зданої до архіву документації уповноваженого в справах релігії і церкви по УРСР збережено матеріали канцелярії Українського екзархату після 1944 р. до початку 1980-х років. Через істотні втрати документальних джерел поки складно детально уточнити хронологічні і територіальні межі діяльності церковних ієрархів у їхній святительській діяльності й у справі адміністративного керування епархіями в умовах руйнації синодального способу керування церковним життям, нового радянського адміністративного розподілу в УСРР, а також появи внаслідок обрання на Всеросійському Помісному Соборі 1917–1918 рр. Св. Патріарха Московського і всієї Росії як головного церковного очільника та ще й в умовах встановлення радянської влади спочатку в Росії, а потім і в Україні. Дотепер немає публікацій щодо джерел про юридичний статус Українського екзархату в складі Російської церкви як у часи його появи за Св. Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Беллавіна) у 1921 р., так і в подальший період аж до його ліквідації в 1990 р. у зв'язку із проголошенням Української православної церкви і наданням їй Св. Патріархом Московським і всієї Русі Олексієм II відповідної Грамоти.

Водночас удоступнені структуровані й систематизовані документи Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), які зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, м. Київ, де є фонд № 3984 «Українська автокефальна церква. Відділ керівничий». Фонд містить значний обсяг матеріалу про діяльність Української автокефальної православної церкви та її діячів упродовж 1918–1929 рр. У цьому фонді збереглися документи церковних з'їздів автокефалістів, списки їх делегатів, особові справи священно- і церковнослужителів, постанови, матеріали до публікацій друкованого органу УАПЦ «Церква і життя», офіційні та приватні епістолярії й інші матеріали.

Особливу увагу всіх, хто цікавиться церковною історією та історією церкви новітньої доби в Україні та біографікою, завжди привертав увагу Галузевий державний архів Служби безпеки України, де в архівно-слідчих справах СБУ сконцентрований значний обсяг інформації про діяльність церковних діячів періоду існування радянської влади. З початку 1990-х рр. були здійснені дослідження нововідкритих архівно-кримінальних особових справ раніше засуджених і реабілітованих осіб, у т. ч. церковних діячів. Однак ці документи мають специфічний характер і потребують особливої методики наукових досліджень.

По-третє, складні процеси інституціоналізації релігійно-церковного життя 1917–1930 рр. упослідували строкатість деномінацій, переходи ієрархів з однієї церковної структури в іншу, зміну назв, характеристику діяльності тощо. Це стосується й питання уточнення титулів і церковного сану в контексті тодішньої церковно-політичної ситуації в підрадянській Україні. Дослідниця І. Преловська, наприклад, порушує питання: упродовж якого часу Антоній (Храповицький) (1863–1936) іменувався «Митрополит Київський і Галицький» після того, як він опинився наприкінці 1919 р. в еміграції і залишався там до самої смерті в м. Белграді (Югославія) у 1936 р.? Дослідниця звертає увагу, що в доповіді доцента Православного Свято-Тихонівського гуманітарного університету, м. Москва (РФ)

(далі – ПСТГУ) свящ. Олександра Мазиріна на конференції «Життя і діяльність митрополита Антонія (Храповицького)» у Свято-Троїцькій духовній семінарії в м. Джорданвілі (6–7 жовтня 2006 р.) повідомляється про відмову московського патріарха Тихона (Беллавіна) і його наступника священномученика митрополита Петра (Полянського) визнати звільнення митрополита Антонія (Храповицького), а також про офіційну заборону новопризначеному Екзархові архієпископові Михайлу (Єрмакову) іменувати себе «Митрополитом Київським і Галицьким». Цю ж тему автор розвинув у публікації про заміщення Київської кафедри в 1920-ті рр. У цьому ж ключі є інше повідомлення в книзі В. Косика про Російську церкву в Югославії у 1920-х–1940-х рр. Незважаючи на те, що автор намагався зібрати маловідомі дані про перебування митрополита Антонія (Храповицького) в еміграції, його наступника на Київській кафедрі Михайла (Єрмакова) він згадав тільки один раз, та й то в контексті заповіту митрополита Петра (Полянського) (Преловська, 2007).

По-четверте, реконструкція біографій представників церкви вимагає чіткого теоретико-методологічного підґрунтя, необхідного інструментарію та усталеного понятійно-категоріального апарату дослідження безпосередньо історико-релігійної проблематики. Відповідно постає необхідність вироблення сучасної методики, стратегії та тактики біографічних досліджень діячів церкви у контексті історико-релігійних досліджень.

По-п'яте, соціокультурне тло (подієва історія): а) вивчення постаті в конкретних умовах історичного періоду; б) врахування часу створення життєпису, тобто історичних умов написання біографії. При цьому варто враховувати характер політичного режиму та особливості суспільно-політичної атмосфери в державі, оскільки існує залежність зміни національних пріоритетів та інтерпретації подій від характеру внутрішньо- та зовнішньополітичних чинників.

По-шосте, при реконструкції біографій церковних діячів особливої уваги потребує розуміння дихотомії світського та релігійного. Конструюючи власний соціальний світ, релігійна особа, з одного боку, орієнтується на світські норми, приписи та інтеракцію, а з іншого – включена у світ релігійних канонів та установок і взаємодіє із специфічною соціальною групою – релігійною громадою. Проблема полягає в тому, яким чином і наскільки глибоко вкорінюються елементи одного чи другого знання у життєвий світ, і за рахунок чого відбувається цей процес. Релігійний життєвий світ вірян є сферою інтерсуб'єктивної реальності, яка формується релігійним досвідом і задає релігійні патерни нормативного благочестя («благочестивої» поведінки) та «канонічної» свідомості. Концепція життєвого світу також дозволяє розглядати релігійність та повсякденність як соціальні сутності одного порядку.

Висновки. Відповідно до особливостей історико-релігієзнавчого напряму досліджень, біографування в цій науковій галузі потребує врахування низки об'єктивних властивостей організації наукової роботи, зокрема особистих світоглядних підходів дослідників, методів досліджень, спеціального інструментарію тощо. При реконструкції біографій церковних діячів слід враховувати:

- а) часовий простір дослідження (соціально-політичний і економічний розвиток, стан суспільства;
- б) умови розвитку історичної науки (самостійність, незаангажованість, неупередженість), існування чи відсутність певних стереотипів мислення;
- в) культурну лабораторію історика, інтелектуальні пріоритети та характер дослідницьких практик;
- г) мету дослідження;
- д) репрезентативність джерельної бази;
- е) конфесійну належність;
- є) позиціювання церковного діяча в світському середовищі та в контексті епохи;
- г) його ментальні характеристики;
- д) мотивація дій та вчинків;
- е) вплив соціально-політичного розвитку суспільства на характер та діяльність діяча тощо.

Таким чином, біографіка потребує подальших теоретичних досліджень, пошуку методичних і практичних рішень. Вивчення біографій церковних діячів, як один з важливих складників цієї галузі, залишається актуальною проблемою, що потребує прикладної розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Басараб, 2011 - Басараб В. Дві постаті з історії української церкви: Андрей Шептицький і Августин Волошин [Текст]. Ужгород : Говерла, 2011. 210 с.
- Бухарева, Даниленко, Окіпнюк та ін., 2011 - Бухарева І. В., Даниленко В. М., Окіпнюк В. М., Преловська І. М. Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939): біогр. довід. Київ: «Смолоскип», 2011. 182 с.
- Білокінь, 2008 - Білокінь С. О.Анатолій Жураковський і київські йосифляни: Документальне дослідження. К.: Інститут історії України НАН України, 2008. 117 с.
- Білокінь, 2004 - Білокінь С. Загибель о.Александра Глаголева: Спостереження джерелознавця. *Лаврський альманах*. Вип. 12. Київ, 2004. С.43–45.
- Білокінь, 1991а - Білокінь С. Пам'яті останнього архієпископа УАПЦ 1921 року. *Вісті з України*. 1991. червень. № 25 (1679).
- Білокінь, 1991б - Білокінь С. Жив поруч з нами... *Літературна Україна*. 1991. 27 червня. № 26 (4435).
- Білокінь, 2007 - Білокінь С. Київські ієрархи. *Енциклопедія історії України*. Т.4: Ка-Ком. К.: Наук. думка, 2007. С. 274-278.
- Білокінь, 1993 - Білокінь С. Розстрільна справа архієпископів УАПЦ Володимира Самборського та Юрія Міхновського. *Розбудова держави*. 1993. № 3(10). С. 37– 51.
- Білокінь, 1992 - Білокінь С. Смерть митрополита Липківського. *Людина і світ*. 1992. № 4. С. 27–34.
- Григорук, 2017 – Григорук М. Сильний Божий Духом. Історико-біографічний нарис про життя о. д-ра Авксентія Бойчука. Жовква : Місіонер, 2017. 256 с.
- Гузар, 2015 – Гузар Л. Андрей Шептицький митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму. Вид. 2-е. Жовква : Місіонер, 2015. 495 с.
- Дашкевич, 2011 – Дашкевич Я. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Упоряд. А. Гречило, М. Капраль, А. Фелонюк. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2011. С. 238–244.
- Делятинський, Єгрешій, Маслій, Галян, 2022 – Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020): обґрунтування наукового проекту та перші біограми на літеру «А», частина 1: Абрисовський Йосиф (1835–1916), Абрисовський Омелян (1864–1928), Авдиківич Теодозій (1854–1887), Авдиківський (Авдиківич) Аполлоній (1815–1889). *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ. Богослов'я. Філософія*. Історія. 2022. Вип. 17. С. 209–246. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.16>
- Делятинський, Єгрешій, Маслій, Галян, Гресько, Саган, 2023 – Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т., Гресько А., Саган Р. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020). Част. 2: Методологія і методика дослідження.

- Біограми на літеру «А», вип. 2). *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2023. Вип. 18. С. 183–312. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.16>
- Делятинський, Єгрешій, Маслій, Галян, Гресько, 2024 – Делятинський Р., Єгрешій О., Маслій О., Галян Т., Гресько А. Біографічний словник духовенства Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії – митрополії Української Греко-Католицької Церкви (1885–2020). Частина 3: Біограми на літеру «А». Вип. 3. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2024. Вип. 19. С. 176–190. DOI: <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.16>
- Зашкільняк, 2005 – Зашкільняк Л. Інтелектуальна історія: спроба конвенції (деякі методологічні міркування). *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки* / Гол. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. Вип. 1. С. 28–35.
- Зінченко, 1997 – Зінченко А. Визволитися вірою: Життя і діяння митрополита Василя Липківського. Київ : Вид-во «Дніпро», 1997. 424 с.
- Зінченко, 2017 – Зінченко А. Л. Життя і служіння митрополита Василя Липківського. Київ : Дуліби, 2017. 335 с.
- Зінченко, 2003 – Зінченко А. Ієрархи Української Церкви: митрополит Микола Борецький, архієпископ Костянтин Кротевич, митрополит Іван Павловський. Київ : Укр. видавнича спілка, 2003. 156 с.
- Історична біографіка в Україні, 2019 – Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи: колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ : НБУВ, 2019. 364 с.
- Киридон, 2003 – Киридон А. М. Поборник Українського православ'я. Парфеній Левицький (до 145-річчя з дня народження). *Полтавські єпархіальні відомості*. 2003. Число 9. С. 94–115.
- Киридон, 2005 – Киридон А. М. «Це служіння для мене є внутрішнє покликання...» (Архієпископ Володимир Самборський. 1882–1937). Історична пам'ять: наук. зб. Полтава : АСМІ, 2005. № 1–2. С. 25–35.
- Кічера, 2016 – Кічера В. Олександр Стойка – «єпископ бідних»: соціальне пастирство владики очима міжвоєнної греко-католицької періодики. *Наукові записки Ужгородського університету. Серія: історично-релігійні студії*. 2016. Вип. 5. С. 236–258.
- Королевський, 2014 – Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944). Львів : Свічадо, 2014. 489 с.
- Лазаренко, 2014 – Лазаренко І. С. Механізми створення та організації знання здорового глузду релігійною особистістю. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. Вип. 2 (22). С. 80–84.
- Лещук, 2014 – Лещук І. Митрополит Андрей Шептицький. Львів, 2014. 172 с.
- Лицарі духа, 2018 – Лицарі духа: військове капеланство УГКЦ XIX–XX століть у біографіях / Департамент військ. капеланства Патріаршої курії УГКЦ; упоряд. о. Михайло Забанджала. Львів : Свічадо, 2018. 310 с.
- Миронець, Старовойтенко, 2008 – Миронець Н., Старовойтенко І. Просопографія. // Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. Київ : Либідь, 2008. С. 424–431.
- Пелехатий, 2001 – Пелехатий І. Блаженний мученик Симеон Лукач (1893–1964): Життя мученика, смерть і прослава. *Нова Зоря*. 2001. Ч. 41. С. 5.
- Пилипів, Делятинський, Балій, 2018 – Пилипів І., Делятинський Р., Балій Н. Отець Лев-Микола Бурнадз (1896–1947): штрихи до портрета. *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2018. Ч. 31. С. 152–161. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.31.152-161>
- Попик, 2021 – Попик В. І. Біографіка: феномен культури і науки, інформаційний ресурс суспільства: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2021. 528 с.
- Попик, 2013 – Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 520 с.
- Преловська, 2000 – Преловська І. М. Благовісник УАПЦ. В. М. Чеховський (1876–1938) (біографічна довідка). *Бористен*. 2000. № 12 (114). С. 17–18.
- Преловська, 2007 – Преловська І. Дослідження біографії екзарха Михайла (Єрмакова): методологічні аспекти вивчення життєписів діячів Православної церкви в Україні. *Лаврський альманах*. Київ, 2007. Вип. 17. С. 118–128.
- Преловська, б. р. – Преловська І. До 80-ї річниці з дня упокоєння Екзарха України митрополита Михайла (Єрмакова) (1862–1929) (рукопис).
- Сергійчук, 2015 – Сергійчук В. Українські державники: Андрей Шептицький. Вишгород, 2015. 440 с. (Серія «Українські державники»).
- Старовойтенко, 2008 – Старовойтенко І. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. *Українська біографістика*. 2008. № 4. С. 50–66.
- Томазов, 2012 – Томазов В. Просопографія. // Енциклопедія історії України / Гол. ред. В. Смолій. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 40–41.
- Пелехатий, 2010 – Пелехатий І. (упоряд.). Через терни – до зірок: Життя, мученицька смерть і прослава Блаженного Мученика Симеона Лукача. Івано-Франківськ: *Нова Зоря*, 2010. 368 с.
- Шаповал, 1998 – Шаповал Ю. Один із соловецької когорти. Справа священика УАПЦ Володимира Хуторянського на тлі сталінського терору. *Людина і світ*. 1998. № 1. С. 13–19.

- Шкраб'юк, 1995 – Шкраб'юк П. Виноградник Господній: історія життя о. д-ра Йосифа Кладочного. Львів : Вид. Отців Василян «Місіонер», 1995. 280 с.
- Шюц, 1988 – Шюц А. Структура повсякденного мислення. *Социологические исследования*. 1988. № 2. С. 129–137.
- Шюц і Лукман, 2004 – Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Київ : Український центр духовної культури, 2004. 560 с.
- Яковенко, 1993 – Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Київ : Наукова думка, 1993.

REFERENCES

- Basarab, 2011 – Basarab V. Dvi postati z istorii ukrainskoi tserkvy: Andrei Sheptytskyi i Avhustyn Voloshyn [Two figures in the history of the Ukrainian Church: Andrey Sheptytsky and Avgustin Voloshyn]. Uzhhorod: Hoverla, 2011. 210 s. [in Ukrainian].
- Bukharieva, Danylenko, Okipniuk, Prelovskaya, 2011 – Bukharieva I. V., Danylenko V. M., Okipniuk V. M., Prelovskaya I. M. Represovani diiachi Ukrainskoi Avtokefalnoi Pravoslavnoi Tserkvy (1921–1939): bihrafichnyi dovidnyk [Repressed figures of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (1921–1939): biographical reference book]. Kyiv: Smoloskyp, 2011. 182 s. [in Ukrainian].
- Bilokin, 2008 – Bilokin S. O. Anatolii Zhurakovskiy i kyivski yosyfliany: Dokumentalne doslidzhennia [Anatolii Zhurakovskiy and the Kyiv Josephites: Documentary research]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2008. 117 s. [in Ukrainian].
- Bilokin, 2004 – Bilokin S. Zahybel o. Aleksandra Hlaholeva: Sposterezhennia dzhereloznavtsia [The death of Father Oleksandr Hlaholev: Observations of a source researcher]. *Lavrskiy almanakh*, Vyp. 12. Kyiv, 2004. S. 43–45 [in Ukrainian].
- Bilokin, 1991a – Bilokin S. Pamiati ostannoho arkhiiiepyskopa UAPTs 1921 roku [In memory of the last archbishop of the UAOC of 1921]. *Visti z Ukrainy*. 1991. No. 25 (1679) [in Ukrainian].
- Bilokin, 1991b – Bilokin S. Zhyv poruch z namy... [He lived beside us...]. *Literaturna Ukraina*. 1991. 27 chervnia. No. 26 (4435) [in Ukrainian].
- Bilokin, 2007 – Bilokin S. Kyivski iierarkhy [Kyiv hierarchs]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, Vol. 4: Ka–Kom. Kyiv: Naukova dumka, 2007. S. 274–278 [in Ukrainian].
- Bilokin, 1993 – Bilokin S. Rozstrilna sprava arkhiiiepyskopa UAPTs Volodymyra Samborskoho ta Yuriia Mikhnovskoho [The execution case of UAOC archbishops Volodymyr Samborskyi and Yurii Mikhnovskyi]. *Rozbudova derzhavy*. 1993. No. 3(10). S. 37–51 [in Ukrainian].
- Bilokin, 1992 – Bilokin S. Smert mytropolyta Lypkivskoho [The death of Metropolitan Lypkivskyi]. *Liudyna i svit*. 1992. No. 4. S. 27–34 [in Ukrainian].
- Hryhoruk, 2017 – Hryhoruk M. Sylnyi Bozhyi Dukhom. Istoryko-biografichnyi narys pro zhyttia o. d-ra Avksentiia Boichuka [Strong in the Spirit of God. Historical and biographical essay on the life of Fr. Dr. Avksentii Boichuk]. Zhovkva: Misioner, 2017. 256 s. [in Ukrainian].
- Huzar, 2015 – Huzar Liubomyr. Andrei Sheptytskyi mytropolyt Halytskyi (1901–1944) – provisnyk ekumenizmu [Andrey Sheptytsky, Metropolitan of Halych (1901–1944) – a forerunner of ecumenism]. 2nd ed. Zhovkva: Misioner, 2015. 495 s. [in Ukrainian].
- Dashkevych, 2011 – Dashkevych Ya. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorichni dystsypliny [The historian's workshop: Source studies and special historical disciplines] / Comp. A. Hrechilo, M. Kapral, A. Feloniuk. Lviv: Literaturna ahentsiia "Piramida", 2011. S. 238–244 [in Ukrainian].
- Deliatynskiy, Yehreshii, Maslii, Halian, 2022 – Deliatynskiy R., Yehreshii O., Maslii O., Halian T. Biografichnyi slovnyk dukhovenstva Stanyslavivskoi (Ivano-Frankivskoi) yeparkhii–mytropolii Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy (1885–2020): chastyna 1. [Biographical dictionary of the clergy of the Stanislaviv (Ivano-Frankivsk) eparchy–metropolis of the UGCC (1885–2020): Part 1]. Dobryi Pastyr: *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho. Bohoslov'ia. Filosofiia. Istoriiia*. 2022. Vyp. 17. S. 209–246. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2022.17.16> [in Ukrainian].
- Deliatynskiy, Yehreshii, Maslii, Halian, Hresko, Sahan, 2023 – Deliatynskiy R., Yehreshii O., Maslii O., Halian T., Hresko A., Sahan R. Biografichnyi slovnyk dukhovenstva Stanyslavivskoi (Ivano-Frankivskoi) yeparkhii–mytropolii Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy (1885–2020): chastyna 2. [Biographical dictionary of the clergy... Part 2]. Dobryi Pastyr: *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho. Bohoslov'ia. Filosofiia. Istoriiia*. 2023. Vyp. 18. S. 183–312. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2023.18.16> [in Ukrainian].
- Deliatynskiy, Yehreshii, Maslii, Halian, Hresko, 2024 – Deliatynskiy R., Yehreshii O., Maslii O., Halian T., Hresko A. Biografichnyi slovnyk dukhovenstva Stanyslavivskoi (Ivano-Frankivskoi) yeparkhii–mytropolii Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy (1885–2020): chastyna 3. [Biographical dictionary of the clergy... Part 3]. Dobryi Pastyr: *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoi akademii Ivana Zolotoustoho. Bohoslov'ia. Filosofiia. Istoriiia*. 2024. Vyp. 19. S. 176–190. <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.16> [in Ukrainian].
- Zashkilniak, – Zashkilniak L. Intelektualna istoriia: sprobа konventsii (deiakhi metodolohichni mirkuvannia) [Intellectual history: an attempt at convention (some methodological reflections)] // *Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi...* [in Ukrainian].

- Zinchenko, 1997 – Zinchenko A. Vyzvolytysia viroui: Zhyttia i diannia mytropolity Vasylia Lypkivskoho [To Be Liberated by Faith: Life and Deeds of Metropolitan Vasyl Lypkivskiy]. Kyiv: Vyd-vo «Dnipro», 1997. 424 s. [in Ukrainian].
- Zinchenko, 2017 – Zinchenko A. L. Zhyttia i sluzhinnia mytropolity Vasylia Lypkivskoho [Life and Ministry of Metropolitan Vasyl Lypkivskiy]. Kyiv: Duliby, 2017. 335 s. [in Ukrainian].
- Zinchenko, 2003 – Zinchenko A. Hierarkhy Ukrainskoi Tserkvy: mytropolyt Mykola Boretskyi, arkhiepyskop Kostiantyn Krotevych, mytropolyt Ivan Pavlovskiy [Hierarchs of the Ukrainian Church: Metropolitan Mykola Boretskyi, Archbishop Kostiantyn Krotevych, Metropolitan Ivan Pavlovskiy]. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 2003. 156 s. [in Ukrainian].
- Istorychna biohrafika v Ukraini, 2019 – Istorychna biohrafika v Ukraini: problemy, zavdannia i perspektyvy rozvytku doslidzhen, vydavnychoi ta informatsiinoi roboty [Historical Biography Studies in Ukraine: Problems, Tasks and Prospects of Development of Research, Publishing and Information Work] / NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho; redkol.: V. I. Popyk (holov. red.) ta in. Kyiv: NBUV, 2019. 364 s. [in Ukrainian].
- Kyrydon, 2003 – Kyrydon A. M. Pobornyk Ukrainskoho pravoslav'ia. Parfenii Levytskyi (do 145-richchia z dnia narodzhennia) [Defender of Ukrainian Orthodoxy. Parfenii Levytskyi (to the 145th anniversary of his birth)]. *Poltavski yeparkhialni vidomosti*, 2003, ch. 9, s. 94–115 [in Ukrainian].
- Kyrydon, 2005 – Kyrydon A. M. «Tse sluzhinnia dla mene ye vnutrishnie poklykannia...» (Arkhiepyskop Volodymyr Samborskyi. 1882–1937) [«This service is my inner calling...» (Archbishop Volodymyr Samborskyi. 1882–1937)]. *Istorychna pam'iat'*, nauk. zb. Poltava: ASMI, 2005, №1–2, s. 25–35 [in Ukrainian].
- Kichera, 2016 – Kichera V. Oleksandr Stoika – «iepyskop bidnykh»: sotsialne pastyrstvo vладыky ochyma mizhvoiennoi hreko-katolytskoi periodyky [Oleksandr Stoika – «Bishop of the Poor»: The Bishop's Social Pastorship through the Eyes of Interwar Greek-Catholic Periodicals]. *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorychno-relihiini studii*, 2016, vyp. 5, s. 236–258 [in Ukrainian].
- Korolevskiy, 2014 – Korolevskiy K. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi (1865–1944) [Metropolitan Andrey Sheptytsky (1865–1944)]. Lviv: Svichado, 2014. 489 s. [in Ukrainian].
- Lazarenko, 2014 – Lazarenko I. S. Mekhanizmy stvorennia ta orhanizatsii znannia zdorovoho hluzdu relihiinoiu osobystistiu [Mechanisms of Creation and Organization of Common-Sense Knowledge by a Religious Personality]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, vyp. 2(22), 2014, s. 80–84 [in Ukrainian].
- Leshchuk, 2014 – Leshchuk I. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi [Metropolitan Andrey Sheptytsky]. Lviv, 2014. 172 s. [in Ukrainian].
- Lyzari dukha, 2018 – Lyzari dukha: viiskove kapelanstvo UHKTs XIX–XX stolit u biohrafiakh [Knights of the Spirit: Military Chaplaincy of the UGCC in the 19th–20th Centuries in Biographies] / Departament viiskovoho kapelanstva Patriarshoi kurii UHKTs; upor. o. Mykhailo Zabandzhal. Lviv: Svichado, 2018. 310 s. [in Ukrainian].
- Myronets, 2008 – Myronets N., Starovoitenko I. Prosopohrafiia [Prosopography] // Spetsialni istorychni dystsypliny: dovidnyk. Kyiv: Lybid, 2008, s. 424–431 [in Ukrainian].
- Pelekhatyi, 2001 – Pelekhatyi I. Blazhennyi muchenyk Symeon Lukach (1893–1964): Zhyttia muchenyka, smert i proslava [Blessed Martyr Symeon Lukach (1893–1964): Life, Death, and Glorification]. *Nova Zoria*, 2001, ch. 41, s. 5 [in Ukrainian].
- Pylypiv, 2018 – Pylypiv I., Deliatynskiy R., Balii N. Otets Lev-Mykola Burnadz (1896–1947): shtrykhy do portreta [Father Lev-Mykola Burnadz (1896–1947): Sketches to the Portrait]. *Halychyna, nauk. i kulturno-prosvit. kraieznavchyi chasopys*, 2018, ch. 31, s. 152–161. DOI: <https://doi.org/10.15330/gal.31.152-161> [in Ukrainian].
- Popyk, 2021 – Popyk V. I. Biohrafika: fenomen kultury i nauky, informatsiinyi resurs suspilstva [Biography Studies: Phenomenon of Culture and Science, Information Resource of Society]. Kyiv: Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, 2021. 528 s. [in Ukrainian].
- Popyk, 2013 – Popyk V. I. Resursy dovidkovoi biohrafichnoi informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Resources of Reference Biographical Information: Historical Experience, Current State, Problems and Prospects]. Kyiv: Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, 2013. 520 s. [in Ukrainian].
- Prelovskaya, 2000 – Prelovskaya I. M. Blahovisnyk UAPTs. V. M. Chekhovskiy (1876–1938) [Herald of UAOC. V. M. Chekhovskiy (1876–1938)]. *Borysten*, 2000, №12(114), s. 17–18 [in Ukrainian].
- Prelovskaya, 2007 – Prelovskaya I. Doslidzhennia biohrafi ekzarkha Mykhaila (Yermakova): metodolohichni aspekty vyvchennia zhyttiepysiv diachiv Pravoslavnoi tserkvy v Ukraini [Study of the Biography of Exarch Mykhail (Yermakov): Methodological Aspects of Studying Biographies of Orthodox Church Figures in Ukraine]. *Lavrskiy almanakh*, Kyiv, 2007, vyp. 17, s. 118–128 [in Ukrainian].
- Prelovskaya, rukopys – Prelovskaya I. Do 80-yi richnytsi z dnia upokoiennia Ekzarkha Ukrainy mytropolity Mykhaila (Yermakova) (1862–1929) [To the 80th Anniversary of the Repose of the Exarch of Ukraine Metropolitan Mykhail (Yermakov)] (manuscript) [in Ukrainian].
- Serhiichuk, 2015 – Serhiichuk V. Ukrainski derzhavnyky: Andrei Sheptytskyi [Ukrainian Statesmen: Andrey Sheptytsky]. Vyshhorod, 2015. 440 s. (Serii «Ukrainski derzhavnyky») [in Ukrainian].
- Starovoitenko, 2008 – Starovoitenko I. Prosopohrafichniy portret osobystosti u konteksti suchasnykh zavdan biohrafichnykh ta istorychnykh doslidzhen [Prosopographic Portrait of the Personality in the Context of Modern Biographical and Historical Research Tasks]. *Ukrainska biohrafistyka*, 2008, №4, s. 50–66. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2008_4_4 [in Ukrainian].
- Tomazov, 2012 – Tomazov V. Prosopohrafiia [Prosopography] // Entsyklopediia istorii Ukrainy / Hol. red. V. Smolii.

Kyiv: Naukova dumka, 2012, t. 9, s. 40–41 [in Ukrainian].

Cherez terny, 2010 – Cherez terny – do zirok: Zhyttia, muchenytska smert i proslava Blazh. muchenyka Symeona Lukacha [Through the Thorns to the Stars: Life, Martyrdom and Glorification of Blessed Martyr Symeon Lukach] / upor. o. I. Pelekhatyi. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2010. 368 s. [in Ukrainian].

Shapoval, 1998 – Shapoval Yu. Odyn iz solovetskoi kohorty. Sprava sviashchenyka UAPTs Volodymyra Khutorianskoho na tli stalinskoho teroru [One of the Solovetsky Cohort: The Case of UAOC Priest Volodymyr Khutorianskyi in the Context of Stalinist Terror]. Liudyna i svit, 1998, №1, s. 13–19 [in Ukrainian].

Shkrabiuk, 1995 – Shkrabiuk P. Vynohradnyk Hospodnii: istoriia zhyttia o. d-ra Yosyfa Kladochnoho [The Lord's Vineyard: The Life Story of Father Dr. Yosyf Kladochnyi]. Lviv: Vyd. Ottziv Vasyliian «Misioner», 1995. 280 s. [in Ukrainian].

Shyuts, 1988 – Shyuts A. Struktura povsednevnogo myshleniia [The Structure of Everyday Thinking]. *Sotsiologicheskie issledovaniia*, 1988, №2, s. 129–137 [in Russian].

Shyuts & Lukman, 2004 – Shyuts A., Lukman T. Struktury zhyttiesvitu [The Structures of the Lifeworld]. Kyiv: *Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury*, 2004. 560 s. [in Ukrainian].

Yakovenko, 1993 – Yakovenko N. Ukrainska shliakhta z kintsia XIV do seredyny XVII st. (Volyn i Tsentralna Ukraina) [The Ukrainian Nobility from the Late 14th to the Mid-17th Century (Volhynia and Central Ukraine)]. Kyiv: Naukova dumka, 1993 [in Ukrainian].